

PERSPECTIVE CONTEMPORANE ASUPRA ANULUI 1918 ÎN ISTORIOGRAFIA ROMÂNĂ

La peste 80 de ani, după înfăptuirea unității statului național român, prin hotărârea Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia (1 Decembrie 1918), istoriografia ne apare, din unghiul discursului istoric contemporan, drept o problemă complexă și majoră¹. Pe lângă lucrările de reconstituire a evenimentelor, redactate de istorici participanți, la care trebuie atașate volumele de memorialistică ori lucrările în care se încearcă legitimarea actului, ductul istoriografic național este alcătuit și din câteva formule interpretative mai noi, dirijându-se investigațiile și către zona mentalităților colective, în lumea elitelor românești și spre comunitățile sătești. S-a încercat, în ultimele două decenii, evidențierea unui complex de împrejurări, care a determinat, în cele din urmă, hotărârea majoră a românilor. Mișcarea revoluționară și Unirea au fost interpretate, în final, în spiritul unor astfel de investigații, ca niște urmări ale conlucrării dintre social și național, pecetluită prin "Unirea cea Mare".

O eventuală perspectivă contemporană asupra istoriei-realitate, reprezentată de anul 1918, în formula istoriografiei românești, nu poate omite, chiar la nivelul unei comunicări, problematica vastă a unității românești. Aceasta trebuie interpretată în contextul unor procese evolutive central-sud-est și est europene. Căci "Marea Unire" face parte din suita revoluțiilor naționale, desfășurate după încheierea primului război mondial și finalizate cu o modificare profundă a geografiei politice europene în general și românești în special.

Pornind de la impresionanta paletă bibliografică asupra unirii Transilvaniei cu România², o cercetare modernă și - pe cât posibil - detașată a istoriografiei este imperios necesară. Investigația trebuie condusă din perspectiva procesului istoric european și fără constrângeri ideologice și imixțiuni politice³. Nu același lucru s-a petrecut în perioada Dictaturii. Aceasta cu atât mai mult cu cât o astfel de investigație va fi de natură să evidențieze, de la o primă lectură, previziunile istoricului în congruență cu devenirea națiunii. Desigur, vom opera cu o astfel de metodă, în măsura în care ținem seama de afirmațiile lui Friedrich Hegel, vis-à-vis de aspectul obiectiv și subiectiv al istoriei.

Într-un atare context al cercetării, vom sublinia semnificația culturală și politică a sintezei xenopoliene⁴, la care atașăm lucrările de respirație europeană ale lui Nicolae Iorga, în speță *Geschichte des Rumänischen Volkes in Rahmen seiner Staatsbildungen*. A fost tipărită la Gotha, în 1905, în renumita colecție *Geschichte der Europäischen Staaten*⁵. De la același istoric este de reținut și volumul consacrat ideii politice la români, editat zece ani mai târziu⁶. Apărute înaintea împlinirii naționale, lucrările invocate oferă lectorului reconstituirea etapelor și momentelor esențiale ale civilizației autohtone, atrăgeau atenția asupra cadrul intern și extern ale celei dintâi Uniri înfăptuită de Mihai Viteazul în luna mai 1600 și demonstau legitimitatea și șansele reale ale procesului. Pentru aceeași perioadă, remarcăm și contribuția teoretică a omului politic ardelean Vasile Goldiș, în deceniul 2, concentrată în lucrarea *Problema națională în Ungaria. Privire istorică*⁷, respectiv densul text

¹ Pompiliu Teodor, *Istoriografia Unirii Transilvaniei cu România*, în *Istorici români și probleme istorice*, Oradea, "Cele trei Crișuri", 1993, p. 192.

² Cf. de pildă, Ștefan Pascu și Marcel Știrban, *Bibliografia Unirii Transilvaniei cu România - 1 Decembrie 1918*, în *Anuarul Institutului de Istorie din Cluj*, XI, p. 171-255; *Contribuții bibliografice privind Unirea Transilvaniei cu România*. Studiu introductiv de Ion Popescu-Puțuri, București, 1969.

³ Vezi, pentru prețioase sugestii, Lucian Boia, *Istorie și mit în conștiința românească*, București, "Humanitas", 1997; Al. Zub, *Discurs istoric și tranziție. În căutarea unei paradigme*, Iași, "Institutul European", 1998.

⁴ A. D. Xenopol, *Istoria românilor*, Ediția a III-a, I. *Dacia anteromană, Dacia romană și năvălirile barbare 513 înainte de Hr. 1290*. Text stabilit, note, comentarii, postfață și indice de V. Mihăilescu-Bârliba. Prefață și studiu introductiv de Al. Zub, București, Edit. șt. și enc., 1985, p. 8-38 (Sinteza xenopoliană).

⁵ Vezi N. Iorga, *Istoria poporului românesc*. Ediție îngrijită de Georgeta Penelea, București, Edit. șt. și enc., 1985.

⁶ Idem, *Dezvoltarea ideii unității politice a Românilor*. Lecții făcute la Universitatea din București, București, Edit. Casei Școalelor, 1915.

⁷ Vasile Goldiș, *Scrieri social-politice și literare*. Ediție îngrijită, studiu introductiv, tabel conologic și bibliografie de Mircea Popa și Gheorghe Șora. Cuvânt înainte de Acad. Ștefan Pascu, Timișoara, "Facla", 1976, p. 90-102.

*Despre problema naționalităților*⁸. Aici abordează chestiunea națională dintr-o perspectivă europeană. Că între ideile majore ale acestor cărți și cuvântarea epocală rostită la Marea Adunare Națională din Alba Iulia se află o indisolubilă legătură, este un fapt de domeniul evidenței, pentru cel care parcurge aceste texte. Aici întâlnim nu numai evidențierea factorilor istorici interni ai unității, ci și insistența specială asupra anului 1859. Această dată corespunde unirii Moldovei cu Țara Românească, eveniment istoric care a înregistrat un nebanuit ecou la românii transilvăneni.

După înfăptuirea Marii Uniri, istoriografia națională a acumulat mai multe contribuții teoretice, în care propunea o legitimare a evenimentelor din anul 1918, într-o viziune de ansamblu asupra istoriei românilor. Vizăm, în acest cadru, discuția savantă a lui Dimitrie Onciul asupra rolului ideii latine în desăvârșirea unității statale⁹, considerațiile lui Ioan Lupaș despre formarea și evoluția națiunii, respectiv în ceea ce privește "legitimarea istorică a Unirii"¹⁰, respectiv angajarea politică a istoricului în epocă, pe care o putem regăsi în discursul lui Ioan Nistor¹¹. La astfel de producții istoriografice trebuie să adăugăm lucrările unui publicist participant la evenimente, în persoana lui Ion Clopoțel¹². În cazul din urmă, observăm o copulație cu efortul de reconstituire a trecutului și meditația sociologului, rezultând o imagine asupra națiunii ca factor de solidaritate. Căci I. Clopoțel ne restituie, prin *Frământările unui an și Revoluția din 1918 și unirea Ardealului cu România*, într-o premieră istoriografică, o privire de ansamblu asupra istoriei trăite în timpuri eroice.

Într-o epocă în care cultura română dovedea interesante experiențe (cum ar fi, de pildă, sinteza asupra istoriei civilizației naționale)¹³, se observă eforturile de organizare sistematică a cercetării istorice la nivelul României întregite. Erau, în fond, create condiții favorabile pentru apariția unei posibile istorii a Unirii. Din acest punct de vedere, densul text al lui Alexandru Lapedatu, consacrat interferenței istoriografiei ardelenice cu viața politică a românilor de peste Munții Carpați, aruncă lumină asupra însemnătății Unirii și a consecințelor ei multiple pentru dezvoltarea culturală a românilor¹⁴.

Evoluția istoriografiei naționale cunoaște, pe parcursul deceniului 3, programe de cercetare, în cadrul organizat al Academiei Române și al instituțiilor de profil, care funcționau pe lângă Universități. Fenomenul se va solda cu profunde consecințe spirituale pentru societate, ale cărei rădăcini trebuie căutate în dezvoltarea culturală a Transilvaniei după Unire¹⁵. Totodată, după un deceniu de la Marea Adunare Națională din Alba Iulia, istoriografia se îmbogățește cu noi lucrări individuale și colective, dintre care se detașează impunătoarele trei volume *Transilvania, Banatul, Crișana, Maramureșul*, București 1929. Cu tot caracterul lor aniversar, aceste volume poartă și amprenta istoricului-participant, de unde a rezultat și o particulară restituire a evenimentului istoric¹⁶.

Într-un climat politic nou, oferit la scară europeană de deceniu 4, când evenimentele istoriei contemporane vor marca definitiv ductul istoriografic, se observă o preocupare atentă a cercetărilor

⁸ Idem, *Despre problema naționalităților*. Cuvânt înainte de Academician Andei Oțetea. Studiu introductiv de Hajós József, București, Edit. Pol., 1976.

⁹ Dimitrie Onciul, *Ideea latinității și a unității naționale*, în *Prelegeri universitare inaugurale. Un secol de gândire istoriografică românească (1843-1943)*. Antologie, comentarii și note de Ion Agrigoroaiei, Vasile Cristian, Ion Toderașcu, Iași, 1993, p. 129-146.

¹⁰ Ioan Lupaș, *Factorii istorici ai vieții naționale românești*, în *Prelegeri universitare inaugurale /.../*, p. 178-197.

¹¹ Ion Nistor, *Istoria Basarabiei*, Chișinău, "Cartea Moldovonească", 1991.

¹² Pompiliu Teodor, *art. cit.*, p. 184-185.

¹³ E. Lovinescu, *Istoria civilizației române moderne*. Ediție, studiu introductiv și note Z. Ornea, București, Edit. șt., 1972.

¹⁴ Vezi Al. Lapedatu, *Nouă împrejurări de dezvoltare ale istoriografiei naționale*, în *A.I.I.N. Cluj*, I, 1921-1922, p. 1-18; idem, *Istoriografia română ardeleană în legatură cu desfășurarea vieții politice a neamului românesc de peste Carpați. Cuvânt rostit în ședința solemnă de la 2 iunie 1923 sub presidenția Maiestății Sale Regelui /.../. Cu răspuns de Ioan Bianu*, București, "Cultura Națională", 1923.

¹⁵ Olimpiu Boitoș, *Le progrès culturel en Transylvanie de 1918 à 1940*, Bucarest, Imprim. Nat., 1944, Ioachim Crăciun, *Activitatea științifică la Universitatea Regele Ferdinand I din Cluj în primul deceniu 1920-1930*, Cluj, "Cartea românească", 1935.

¹⁶ *Transilvania, Banatul, Crișana, Maramureșul 1918-1928*, I-III, București, "Cultura Națională", 1929.

pentru legitimitatea istorică a Unirii. Din acest punct de vedere putem înțelege mesajul câtorva lucrări definitorii dedicate istoriei Unirii, cum a fost aceea semnată de Ioan Lupaș, *Istoria unirii românilor*, București, 1937. Calitatea mesajului istoriografic este cu atât mai valoroasă, cu cât autorul a fost membru în "Marele Sfat" (1918), participant la Adunare și secretar general al Resortului "Culte și Instrucțiune Publică" în Consiliul Dirigent¹⁷. Se adaugă investigațiile sistematice ale lui Gh. I. Brătianu, care a luat parte la războiul pentru Reîntregirea țării. Rezultatele strădaniilor sale au fost publicate în lucrarea de redacție franceză, consacrată originii și formării unității românești¹⁸. Se impune a fi menționat, pentru aceeași perioadă, eseu bibliografic al lui Aurel Decei, vis-à-vis de situația istoriografiei române din Ardeal de-a lungul celor două decenii petrecute de la Unire, în care întâlnim și considerații cu privire la istoriografia asupra evenimentului comemorat¹⁹.

O investigație a istoriografiei deceniului 5, în care putem identifica importante contribuții sub raport cultural și științific²⁰, atrage atenția asupra unei lucrări de excepție, alcătuită de fostul secretar al Marii Adunări Naționale, istoricul Silviu Dragomir. Lucrarea, în care se analizează și se interpretează Unirea din perspectiva unui sfert de veac de la eveniment²¹, este esențială, prin aceea că "istoricul-participant" fundamentează înțelegerea, sub raport istoric, a unirii Transilvaniei cu România, în spiritul unor principii ale democrației europene. Din suita de articole comemorative, amintim, pentru forța evocatoare și efortul de sinteză al autorului, istoricul Zenovie Pâclișanu, densul text *Unirea Ardealului (1 Decembrie 1918)*. A fost publicat într-un moment tragic, pe care-l trăia țara: Dictatul de la Viena (August 1940)²², prin care o parte din teritoriul românesc a fost cedat Ungariei hortiste.

Dacă sub raport științific și istoriografic, deceniul 5 ar fi trebuit să corespundă cu etapa sintezei asupra revoluției din 1918 și unirii Transilvaniei cu România, istoria contemporană a înregistrat, prin instaurarea Dictaturii comuniste, o întrerupere pentru aproape 50 de ani a regimului democratic. Este o perioadă în care domină spiritul neistoric, dogmatismul și antinaționalismul punându-și amprenta, cu foarte puține excepții, asupra discursului istoric. Insistăm asupra unei cercetări singulare, semnate de David Prodan, dedicate documentului programatic al românilor ardeleni de la sfârșitul veacului al XVIII-lea²³. De fapt, suntem în fața unei interpretări noi a mișcării naționale a românilor din Transilvania în secolul Luminilor, pe drumul alcătuirii solidarităților naționale, care vor domina scena istorică românească până la Marea Unire.

După o perioadă de prezentare denaturată a istoriei naționale²⁴, care corespunde deceniului 5, începând cu sfârșitul deceniului 6, se readuce în câmpul cercetării istorice tematica Marii Uniri, incriminată până atunci²⁵. Semnificativ este, pentru această etapă, articolul semnat de un grup de istorici²⁶, respectiv volumul lui Vasile Liveanu, în care este abordat anul 1918, într-o falsă optică "revoluționară". Cercetând separat și, după clișee conjuncturale dominate politic, revoluția de acțiune politică națională, autorul trece cu vederea peste situația provinciilor istorice românești, Basarabia și Bucovina, apreciază în termeni greșiți rolul consiilor populare și ignoră voit un adevăr istoric de

¹⁷ Ioan Lupaș, *Istoria unirii românilor*. Cu o reproducere în culori după o pânză de D. Stoica și cu multe alte chipuri și vederi, București, Fundația Culturală Regală "Principele Carol", 1937.

¹⁸ G. I. Brătianu, *Origines et formation de l'unité roumaine*, București, 1943.

¹⁹ Aurel Decei, *Istoriografia română transilvană în cei douăzeci de ani de la Unire. O caracterizare bibliografică*, Cluj, "Cartea Românească", 1939.

²⁰ Cf. și Ovidiu Pecican, *Identités et stratégies: historiens transylvains de l'entre deux-guerres (1918-1945)*, în *Transylvanian Review*, I, 1, 1992, p. 104-126.

²¹ Silviu Dragomir, *Un sfert de veac de la Unirea Transilvaniei*, Sibiu, "Dacia Traiană" 1943.

²² Zenovie Pâclișanu, *Unirea Ardealului (1 Decembrie 1918)* în *Cultura Creștină*, Blaj, XXI, 1-3, 1941, p. 9-17.

²³ David Prodan, *Supplex Libbelus Valachorum*, Cluj, Edit. Univ. "V. Babeș", 1948.

²⁴ Pompiliu Teodor, *Scena istoriografică postbelică*, în *Apostrof*, I, 3-4, 5-7, 1990, p. 30, 35.

²⁵ Cf. Constantin Daicoviciu, Ladislau Bánya, Victor Chereșteșu, Vasile Liveanu, *Lupta revoluționară a maselor, factor hotărâtor în Unirea Transilvaniei cu România*, în *Studii. Revistă de istorie*, II, 6, 1958, p. 21-54.

²⁶ Vasile Liveanu, *Anul revoluționar 1918. Din istoria luptelor revoluționare ale proletariatului din România*, București, 1960.

domeniul evidenței: comunitatea de interese și solidaritatea păturii țărănești cu elita mișcării naționale²⁷.

După acest moment istoriografic care, cu toate interpretările eronate, poate fi socotit ca un fel de reluare a subiectului, în congruență cu situația politică internă și externă, în deceniul 7, când se aniversau 50 de ani de la eveniment, literatura istorică română se îmbogățește cu volumul istoricului Ștefan Pascu²⁸. Dedicată Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia, această lucrare continuă discursul istoriografic trasat de Ioan Lupaș asupra problematicei și nu depășește viziunea omului politic Vasile Goldiș. Discutând problematica majoră a cărții în prelungirea fenomenelor de continuitate, unitate și unire, cărora le alocă o prea mare proporție ca spațiu tipografic, interpretând evenimentele revoluționare și dorința unirii cu "Patria mamă" și din perspectiva comunităților sătești, cercetarea lineară efectuându-se într-o epocă de manifestare brutală a cenzurii comuniste, autorul ajunge să acorde un loc relativ modest Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia și actelor fundamentale ale unirii. Ele ar fi meritat, în mod firesc, o cercetare particulară și profundă.

La sfârșitul deceniului 7 și începutul celui următor, după lucrarea lui Șt. Pascu, istoriografia Unirii se îmbogățește cu alte contribuții teoretice și documentare. Între acestea amintim volumele de documente emantate de Consiliul Național Român de la Blaj²⁹, publicate de Marcel Știrban și Viorica Lascu, la care atașăm inedita și interesanta reconstituire a zilei de 1 Decembrie 1918, semnată de istoricul și omul politic Vasile Netea³⁰.

Într-un context istoriografic specific pentru începutul deceniului 9, se observă tendința către cercetări cu o finalitate monografică, fără să lipsească investigații ce indicau o viitoare sinteză asupra procesului de făurire a statului unitar român. De fapt, în 1983 va și apărea sinteza istoricului Șt. Pascu, în care abordează o astfel de problematică fundamentală, supralicând nu o dată rolul economicului în derularea evenimentelor³¹. Efortul autorului s-a încheiat cu rezultatele cercetărilor izvoarelor până atunci, fără să omită evoluția mișcărilor colective și desfășurarea vieții politice la români, raportate la context european. Astfel de probleme au fost privite de autor din perspectiva istoriografiei naționale, cu vizibile influențe din concepția lui Ioan Lupaș. Însă, volumul al doilea se dovedește definitiv pentru un moment istoriografic încorsetat de cenzura comunistă, care reconstituie totuși principalele etape ale Unirii. Autorul justifică, în final, legitimitatea evenimentului revoluționar, moment plasat într-un context continental.

Singura cercetare monografică asupra evenimentului, înainte de publicarea completă a surselor, lucrarea istoricului Șt. Pascu ridică unele semne de interogație, justificate dacă avem în vedere contextul politic în care a fost elaborată. Aceasta și explică de ce nu se discută nimic despre

²⁷ *Ibidem*. Conștiință lucidă a epocii, istoricul David Prodan nota, cu amărăciune, în 1965, despre viziunea dogmatică asupra constituirii și desăvârșirii statului național, moment cardinal, la care și-a adus contribuția poporul, călăuzit de elita culturală și politică. Cf. David Prodan, *Memorii*. Text îngrijit și adnotat, cu o postfață de Aurel Răduțiu, București, Edit. enc., 1993, p. 104 / *Profesiunea și meșteșugul istoricului* /.

²⁸ Ștefan Pascu, *Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, încununarea ideii, a tendințelor și a luptelor de unitate a poporului român*, Cluj, 1968.

În același an se tipărește și o cercetare bibliografică mai amplă, datorată istoricilor Ștefan Pascu și Marcel Știrban, în care au fost incluse 614 poziții. Păstrând optica epocii și dovedind formația autorilor, panorama bibliografică, structurată pe lucrări generale, sinteze, articole, studii și comunicări, a urmărit să ilustreze, conform unor norme istoriografice acceptate de ideologia deceniului 7 (liniarism determinist, de la Burebista la 1918), principalele etape și momente din istoria românilor, care au premers "Unirea cea Mare". Abia jumătate din problematica ilustrată bibliografic se raportează direct la eveniment. Vezi *Anuarul Institutului de Istorie din Cluj*, XI, 1968, p. 171-255.

Pe aceleași coordonate istoriografice se întinde o altă investigație bibliografică, editată un an mai târziu, mai amplă și pusă de I. Popescu-Puțuri sub semnul mult vehiculat în epocă al făuririi statului național unitar român. Înregistrând 2668 poziții bibliografice, structurate pe 10 secțiuni, începând cu perioada premergătoare evenimentului și încheind cu etapa consolidării unității de stat a României. Astfel de contribuții bibliografice, care poartă amprenta opticii dictaturii comuniste asupra istoriei naționale, își au, în cele din urmă, utilitatea lor, oferind accesul rapid al cercetătorilor la o informație asupra evenimentului celebrat. Cf. *Contribuții bibliografice privind Unirea Transilvaniei cu România*, passim.

²⁹ *Consiliul Național Român din Blaj (noiembrie 1918 - ianuarie 1919). Protocoale și acte*. Vol. I-II. Ediție îngrijită, studiu introductiv, indici și glosar de Viorica Lascu și Marcel Știrban, Cluj-Napoca, "Dacia", 1978-1980.

³⁰ Vezi *O zi din istoria Transilvaniei. 1 Decembrie 1918*, București, "Albatros", 1970.

³¹ Ștefan Pascu, *Făurirea statului național unitar român*, I-II, București, Edit. Acad., 1983.

unirea Basarabiei, iar evenimentele revoluționare din Bucovina sunt expeditiv tratate. De asemenea, nu putem ignora optica deterministă asupra istoriei naționale, de unde reiese că "împlinirea de la Alba Iulia" ar fi opera veacurilor de istorie românească și a performanțelor ei. Centrat pe viziunea "celor trei uniri" (1600, 1859, 1918), discursul lui Șt. Pascu mărturisește tributul ideologic al perioadei Dictaturii (exacerbând viziunea istoriografiei marxiste vis-à-vis de rolul masei și elitelor în istorie), raportul între masele populare, "făuritoare ale istoriei", și liderii politici români, respectiv elita națională fiind în favoarea primului termen de comparație, acordând un rol poate prea mare lui Vasile Goldiș în desfășurarea evenimentelor axate pe Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, în comparație cu Iuliu Maniu (poate ca o reflexie târzie a neînțelegerilor din epocă între cei doi oameni politici), omițându-se în fine prezentarea unor situații conflictuale, ca și când n-ar fi fost probleme teoretice și practice deosebite. Ne-am fi așteptat, nu în ultimul rând, la o integrare, a fenomenului românesc revoluționar, împlinit prin "hotărârile de la Alba Iulia", în contextul mai amplu al Mitteleuropei, din care cel puțin Transilvania și Bucovina făceau parte, prin anumite împrejurări geografice și istorice³². Scurt și cuprinzător, lucrarea lui Șt. Pascu a îndeplinit rolul unui suport teoretic pentru ideologia de orientare naționalistă a regimului comunist.

În aceeași perioadă, istoriografia înregistrează o altă investigație, după surse istorice inedite ori mai puțin folosite, datorată dr. Gheorghe Iancu. Urmărind consolidarea statului național unitar român (1918-1920) din perspectiva contribuției Consiliului Dirigent, autorul ne oferă o cercetare pozitivă și necritică a unui proces complex, care a fost determinat de mai mulți factori interni și externi, fundamentali pentru evoluția ulterioară a României³³.

Pe aceleași coordonate istoriografice se înscrie și volumul consacrat zilei de 1 Decembrie 1918, conceput de Ioan Scurtu pentru publicul larg, interesat să cunoască "drumul românilor" spre împlinirea națională³⁴. După o parte introductivă, în care autorul stabilește antecedentele Marii Adunări de la Alba Iulia, ne întâlnim cu o selecție de documente, care reflectă situația anterioară, din timpul și după "momentul Alba Iulia", pentru ca în final să fie înregistrate principalele etape care reflectă istoria românilor din această perspectivă.

Deceniul 9 corespunde, în ceea ce privește istoriografia subiectului propus spre cercetare, cu apariția unei impunătoare colecții de documente, dintre care ne interesează, acum și aici, volumele VII-X. Ele conțin, într-o ediție din care lipsește, datorită unor norme impuse de istoriografia oficială, metoda critică, documentele Unirii³⁵. O foarte mare parte din ele se păstrează astăzi la Alba Iulia, în colecțiile Muzeului Național al Unirii, la această valorificare, care ar putea suscita unele discuții de metodă, participând și câțiva dintre colegii noștri de astăzi, dr. Nicolae Josan și lect. univ. drd. Valer Moga.

Istoriografia Unirii a înregistrat, în ultimul deceniu, o tentativă novatoare, pe firul unor încercări de sinteză, care ne aduce aminte de cercetarea interbelică cu același titlu a lui Ioan Lupaș, concretizată în cele două volume ale lui Stelian Neagoe, dintre care ultimul a fost publicat în 1993. Nerenunțând în întregime la o viziune quasitriumfalistă asupra istoriei românilor, din perspectiva împlinirii lor naționale, autorul abordează, de data aceasta, în al doilea volum, și o serie de chestiuni considerate "tabu" de istoriografia Dictaturii, de pildă unirea Basarabiei și Bucovinei, aceasta fiind interpretată ca o "treaptă" a Unirii de la 1918, prin care s-a desăvârșit statul național unitar român³⁶.

În urmă cu doi ani, istoricul Marcel Știrban publica, sub egida Universității Ecologice "Dimitrie Cantemir" Târgu Mureș, Facultatea de Geografie-Istorie, două volume dedicate Marii Uniri, la comemorarea a 8 decenii de la evenimentul petrecut la Alba Iulia, la 1 Decembrie 1918. Pledând pentru cercetarea istoriei contemporane a României din perspectiva izvoarelor autentice și, mai ales, a

³² Sugestii datorate Asis. Cercet. Drd. Laura Stanciu, Centrul de Cercetări Istoric și Politologice "Iuliu Maniu", Universitatea "1 Decembrie 1918" Alba Iulia, căreia îi mulțumesc.

³³ Gh. Iancu, *Contribuția Consiliului Dirigent la consolidarea statului național unitar român (1918-1920)*, Cluj-Napoca, "Dacia", 1985.

³⁴ I. Scurtu, *Alba Iulia 1 Decembrie 1918*, București, Edit. Sport-Turism, 1988.

³⁵ *1918 la români. Documentele Unirii. Unirea Transilvaniei cu România. 1 Decembrie 1918*, VII-X. Coordonatori principali: Ion Popescu-Puțuri, Ștefan Pascu, București, Edit. șt. și enc., 1989.

³⁶ Stelian Neagoe, *Istoria Unirii Românilor*, 1-2, București, Edit. șt. și enc., "Diogene", 1986, 1993.

documentelor de arhivă, Marcel Știrban încearcă să ofere cititorilor de diferite categorii o privire de ansamblu asupra procesului desăvârșirii statului național unitar român, cu ajutorul unei vaste bibliografii și a unor documente esențiale pentru înțelegerea corectă a "împlinirii de la Alba Iulia". Nu pot fi ignorate considerațiile autorului despre evenimentele interne și externe ale perioadei 1916-1918 ori privirea de ansamblu asupra dezvoltării sociale, economice, politice și culturale a Regatului României între anii 1918-1940, ilustrația amplă și variată cu oameni politici, de cultură și slujitori ai Bisericii, care au îndeplinit un rol remarcabil în istoria unirii românilor³⁷.

Demersul istoriografic al lui Marcel Știrban, pe care l-am fi dorit mai sintetic și mai sistematic, încearcă să fie, chiar din perspectiva unor "Documente pentru lucrări de seminar", o prezentare cordială, în care istoria, cu valențele ei formative și informative, presupune o reconstituire complexă a faptelor unui trecut, având ca erou principal omul³⁸. Valoarea documentară a discursului crește, dacă avem în vedere "secvența bibliografică" asupra evenimentelor discutate, unde un rol aparte câștigă capitolul IV 1918. *Studii de istoriografie*.³⁹

Insistențele noastre asupra anului 1918 în istoriografia românească nu pot să ocolească, în final, volumul 1918. *Sfârșit și început de epocă. Korszakvég - Korszakkezdet. The End and the beginning of an Era*. Coordonat de dr. Cornel Grad și Viorel Ciobotă, tipărit în 1998, elegantul volum cuprinde textele comunicărilor susținute la Simpozionul științific internațional 1918. *Sfârșit și început de epocă*, care a avut loc la Satu Mare, Zaláu și Nyiregyháza (26-29 mai 1998), ca urmare a unor colaborări între istoricii români și unguri. Problematika abordată cu acest prilej, pusă într-o cheie istoriografică modernă și, uneori, insolită, axată pe 1918 (an care a marcat un sfârșit și un început de epocă), a dat ocazia istoricilor români și maghiari, așa cum rezultă din lectura volumului, să-și expună diferite puncte de vedere, nu o dată polemice, asupra fenomenelor politice, economice, militare etc., specifice momentului cardinal 1918 ales pentru dezbatere⁴⁰. Reper indiscutabil în istoriografia vastă asupra anului 1918, cu texte în limbile română, maghiară și engleză, volumul în cauză atrage atenția, înainte de toate, asupra importanței științifice a simpozionului, unde un loc de sine stătător au avut contribuțiile asupra istoriografiei problemei (dacă avem în vedere comunicările lui Szász Zoltán, Alexandru Porțeanu, Stelian Mândruț, Marcel Știrban)⁴¹. Din perspectiva preocupărilor noastre, se impune mai ales *Bibliografia selectivă: 1918. Istoriografia românească a ultimelor 3 decenii*, alcătuită de istoricul Marcel Știrban, oferind o panoramă structurată asupra subiectului, pot suscita discuții⁴².

Istoriografia Unirii se dovedește, chiar în cadrul unui bilanț, o temă cardinală a discursului istoric românesc, având la bază un dosar național neîncheiat. Aceasta a înregistrat, după formula restituirilor (datorate acelor "Historiker-Teilnehmer"), a memorialisticii ori a încercărilor de legitimare a evenimentelor revoluționare, și mai multe experiențe moderne, din care au fost trecute în revistă doar câteva. Unele formule istoriografice continentale, care au vizat reconstituirea mișcărilor colective, stabilirea straturilor de cultură, motivația mulțimii în fața unor monumente esențiale din devenirea unui popor trebuie însușite și aplicate, cu atenție, și la exemplul românesc oferit cu generozitate de "Unirea cea mare", în îndeplinirea căreia un rol fundamental au jucat elitele. Firește, nu poate fi ocolit, în cadrul unor investigații moderne, rostul asumat de biserica românească - ortodoxă și greco-catolică - în desăvârșirea unității statului național român, dacă suntem de acord că biserica a fost un templu, sub cupola căruia s-a desfășurat istoria⁴³.

³⁷ Prof. Univ. Dr. Marcel Știrban, *Din istoria României. Vol. III - Desăvârșirea unității statului român. Note de curs și bibliografie selectivă a temei pentru lucrări de seminar. Omagiu generației Marii Uniri la împlinirea a 8 decenii*, Târgu Mureș, 1998.

³⁸ *Ibidem*.

³⁹ *Ibidem*, vol. III, p. 154-155.

⁴⁰ 1918. *Sfârșit și început de epocă. Korszakvég - Korszakkezdet. The end and the Beginning of an Era*. Coordonatori: Dr. Cornel Grad și Viorel Ciobotă, Satu Mare, 1998.

⁴¹ *Ibidem*, p. 16-26, 27-36, 533-546, 547-548.

⁴² *Ibidem*, p. 547-548.

⁴³ Constatări la care am ajuns în urma unor repetate discuții cu Lect. Univ. Drd. Valer Moga. Îi mulțumesc și cu acest prilej.

Analiza detașată și modernă, chiar fără prejudecăți a textelor de adeziune ori a credenționalelor și editarea critică a documentelor, care ne dirijează pe calea istoriei cantitative și a mentalităților, nu poate să ocolească nici actele fundamentale ale Unirii de la Alba Iulia⁴⁴. Este cazul să recunoaștem că aici n-am făcut aproape nimic, sub raport istoriografic. Într-un climat în care, ne place să credem, am scăpat de amestecul politicului în câmpul cercetării istorice, nu mai avem dreptul să rămânem în expectativă.

IACOB MÂRZA

**CONTEMPORARY PERSPECTIVES ON THE YEAR 1918
IN THE ROMANIAN HISTORIOGRAPHY**

SUMMARY

The historiography about the revolutionary year 1918 appears, even from the perspective of an attempt to draw its balance-sheet, a major theme in the contemporary historical research. After the period of the memoirs, of restorations or of the attempts to legitimate the revolutionary events from 1918, the historical discourse contained several modern and contemporary historiographic experiences, some of them accountable through the bias of the historical investigation, during the communist dictatorship, which the author of the article tries to interpret.

The reconstitution of the collective moments, the establishing of the cultural strata, the great motivation of the people for a major event such as the "Great Unity" (marked in the Great National Assembly from Alba-Iulia on the 1st of December 1918), in which the elite played a fundamental part, the unbiased analysis of the adhesion texts or of the credentials and the critical editing of the major documents, following the line of quantitative history and the history of mentalities etc., are but a few goals of the historiography of this issue, which the text of the article is shedding light on.

---

⁴⁴ Câteva direcții de cercetare pot fi stabilite, după o parcurere atentă a volumului *Introducere în istoria mentalităților colective. Antologie*. Studiu introductiv, selecția și traducere textelor Toader Nicoară, Cluj-Napoca, "P.U.C.", 1998.